

ՏԱՎԱՐԻ ՀԻՊՈԴԵՐՄԱՏՈՋ ԵՎ ԴՐԱ ԴԵՆ ՏԱՎՈՐ ՊԱՅՔԱՐԸ

Ա. Ա. Մարգարյան, Մ. Ա. Ադադյան

Խոշոր նոգեմբավոր անասունների հիպոդերմատոզը տարածված է Հայաստանի Հանրապետությունում և Լեռնային Ղարաբաղում: Վերջին տարիներին այդ հիվանդության նկատմամբ հաստիկ հետազոտություններ չի կատարվել: Բոլորովին վերջերս առաջին անգամ մեր կողմից հետազոտվել է Շուշիի և Քաշաթաղի շրջանը:

Աշխատանքի նպատակն է ցույց տալ Շուշիի և Քաշաթաղի շրջանում հիպոդերմատոզից տավարի վարակվածությունը, դրա բուժումը և կանխարգելումը:

Տավարի հիպոդերմատոզը իսկական ցուլերի ցեղին (BOS) պատկանող կենդանիների (տավարի, գնդու, քիզոն) մաշկի յուրահատուկ մեծ ախտահարումներով ընթացող հիվանդություն է, որը հարավցվում է միջատների վերնադասին (Insecta, Hexapoda) լրիվ կյանքաբանաբանությամբ զարգացող միջատների (Holometabola) բաժնի նրկանիների կամ ճանճերի կարգին (Diptera) ենթամաշկային բուների ընտանիքին (Hypodermatidae) պատկանող տավարի ենթամաշկային բու (Hypodermatobia bovis) և հյուսիսային նոգեմբավորների ենթամաշկային բու (Oedemagena tarandi) տեսակի բուների առաջին ներկրողը և ներքող աստիճանի թրթուրների կողմից: Չափաքան բուր միջին միտություն, արտաբերից արյունածուծ թուղկներից որոշ չափով նմանվող նրկանի միջատ է, որը կենդանիներին չի խայթում և նրանցից այրում չի ծծում, քանի որ խայթոց չունի, այլ միայն զարնան-ամռան ամիսներին անձայն մոտենում է կովերին և նրանց մատուցաներին, նստում նրանց մաշկին (հալ կատարվում է պարանոցի հետին մասերում, թիակներից առաջ ընկած հատվածում) ու հանգիստ ձվադրում է մաշկի վրա կամ էլ դրանց արանքում: Հաշված է, որ յուրաքանչյուր չափաքան էգ բուր կախող է տալ մինչև 500 ձվեր, նրկարությունը՝ 0,76-0,80 մմ, լայնությունը՝ 0,22-0,29 մմ:

Հասարակ աչքով նկատվող այդ օվալ և դեղնա սպիտակավուն ձվերից 4-7 օր անցնելուց հետո հասունանում է 0,5 մմ նրկարությամբ թրթուրը, որն էլ ընդունակ է շարժվելու դեռի մաշկ արևադարձ և ծանելով անցնում է մաշկի մեջ, ունի բաց դեղնավուն գույն, մեծ թվով մանր փշիկներ, մարմինը բաժանված է 12 հատվածների: Մի քանի ամսվա ընթացքում վարակված կենդանիների օրգանիզմում կատարում են չափազանց բարդ միգրացիա, անցնելով գրեթե բոլոր օրգաններով (ենթամաշկ, լյարձեր, կերակրափող, ստամոքս, աղիքներ, այդ թվում նույնիսկ ողնուղղային հեղուկի մեջ և այլն): Այնուհետև հետադարձ շրջագաղությամբ նորից հասնում ենթամաշկ ու այստեղ քայքայելով մաշկը առաջացնում են սկզբում փակ ոչ մեծ ուռուցքներ (որոնց տակ գտնվում է նրկորդ աստիճանի թրթուրներ), ապա լրիվ քայքայելով մաշկի ուռուցքի կենտրոնում առաջանում են շարունակաբար մեծացող բաց ուռուցք, որից հոսող կատառա-թարակային արտահոսքի հետ շուտով 3-րդ աստիճանի թրթուրը դուրս է շարժվում և ընկնում երկի մեջ, որտեղ փոխարինվում է հարսնյակի և 1-2 ամիս հետո կախված արտաքին միջավայրի ցիկլությունից, ձևավորվում է իմպոզիի՝ կաասնացած բռնի, բացվում է բոժոժի կափարիչը և նրանից դուրս է տղում հասուն արուն կամ էգը:

Մի քանի լուսվելից հետո բուրը ձևը բերելով թռչելու ընդունակությամբ զարնան, ամռան ամիսներին յուրահատուկ բզզոցով (կենդանիների մոտ առաջացնում է անհամապատասխան) թռչելով, 20-30 րոպե հետո, էգերը արդեն ձվադրում են խոշոր նոգեմբավոր անասունների մաշկի վրա և այդ ձևով կրկնվում է հիվանդության նոր ցիկլ:

Ենթամաշկային բուների թռչելը կատարվում է մարտից-հուլիս ամիսներին:

Բուսային աղին ուսուցքները կովերի և մատուցաների մաշկի վրա, առանձնապես նրանց միջնուղային հատվածների ողնաշարին մոտ հատվածներում ևս նկատվում է հոկտեմբեր-նոյեմբեր ամիսներից սկսած:

Դեկտեմբեր և հունվար ամիսներին մաշկի այդ ուռուցքների կենտրոնական (զագաթը) հատվածը դառնում է փակվացած՝ ծիպցող: Փետրվարին դրանցից որոշների վրա նկատվելի են դառնում արդեն բացված ոչ մեծ անցքերը, որոնցում նկատվում են մարմնի հետին ծայրով դեռի ուռուցքի հետադարձ ուղղված 2-3-րդ աստիճանի թրթուրը: Այդպիսի ուռուցքները մատնելով սնդվում թրթուրը դրանց մեջ ճզմվում կամ էլ անցքերից դուրս է նետվում:

Տավարի հիպոդերմատոզը մեծ տնտեսական վնաս պատճառող հիվանդություն է վնաս կրածում է հիմնականում կենդանիների մաշկին և կաթնալիսն մթերատվության նպաստը (կովերի կաթնատվությունը իջնում է 25-60 %-ով):

Ախտահարված մանրէի սննդային որակը լինում է ցածր(ախտահարված հատվածն ունենում են հաճելի մոխրակարմրավուն գույն, ոչ հաճելի հոտ, կաշիների ծակոտկեններ ունենալու պատճառով որակագրվելու են):

Կենդանիների ուժեղ վարակվածության և վատ կերակրման ու խնամքի պայմաններում են նաև կենդանիների մահացություններ, քանի որ հիպոդերմատոզի թրթուրները կենդանու օրգանիզմ են բերում նաև շատ այտածին մասերներ:

Մեր աշխատանքում մենք սկզբում պարզել ենք, որ տավարի հիպոդերմատոզը տարածված է ՀՀ բոլոր բնակիչական գոտիներում. ընդ որում այն առանձնապես մեծ տարածում ունի Հուլի և Քաշաթաղի բարձր լեռնային գոտու տնտեսություններում, որտեղ վերջին տասնամյակները կենդանիները չեն ենթարկվում որևէ կանխարգելիչ և բուժական միջամտության, օրի հետ կապված վարակվածությունը 2009-2010թթ. կազմել է 85-90%: Ելնելով դրանից մենք 4-6 անտեսություններում շուրջ 60 կովերի և մատաղաների մոտ (նյութերը-գելեոմեքեր) ընտրելով 30-ական կովեր և երիջներ, որոնց վարակվածությունը 1-ին աստիճանի թրթուրային ուռուցքային ձևով կազմել է համապատասխանաբար 80% և 60% (մաշկում ունեին փակ օվալ ձևի պինդ հաստացումներ հիպոդերմատոզային ուռուցքներ կերպարությունը շուրջ 2-2,5 սմ, լայնությունը 1-1,5 սմ) վարակման ինտենսիվությունը (մաշկում ուռուցքների քանակը) վարձի համար ընտրված կազմում էր 4-5 հատ, մատաղաների մոտ՝ 6-8 հատ, իսկ ստալից խմբում ընտրված 10 կովերի և երիջների մոտ վարակվածության ինտենսիվությունը նույնն էր:

Ենթադրյալ կենդանիներից յուրաքանչյուրին նմանաբանային ձևով սրկել ենք գելեոմեքեր յուրաքանչյուր 50կգ կենդանի քաշին 50մգ: Հաջորդ տարվա մարտ ամսին կրկին ստուգել ենք վարակման ստալից խմբում գտնվող կովերի և երիջների մաշկը ու պարզել ենք, որ ստալից խմբում(որոնց ոչինչ չենք սրկել) վարակվածությունը մնացել է նույնը(80 և 60 %):

Ավելին հիպոդերմատոզային ուռուցքները նշանակալի մեծացել են, իսկ որոշներում(10-20%) գազաթին առաջացել են ոչ մեծ անցք (2-րդ, 3-րդ աստիճանի թրթուրային ուռուցք):

Փորձարկվող կենդանիների խմբերում մեծ մասը նշանակալի փոքրացել էին իրենց չափերով կամ էլ գրեթե անհայտացել էին: Մակայն ենթադրյալ կենդանիների շուրջ 4-6% -ի մոտ ուռուցքները շարունակել են մեծանալ իրենց չափերով, թնկող գազաթին անցք ունենալ ուռուցքներ չկային, այլ կերպ առաջ բուժման արդյունավետությունը մատաղաների մոտ կազմել է 90 %, կովերի մոտ 95 %:

Ամփոփելով մեր ուսումնասիրությունների արդյունքները կարող ենք նշել, որ գելեոմեքեր հակաբիոպոդերմատոզային արդյունավետ դեղանյութ է, որը անապահով տնտեսություններում աշնան երկրորդ կեսին կարելի է վեր նշված ձևով ներարկել կենդանիներին: Կարծում ենք կենդանիների վարակվածությունը և վարակման ինտենսիվությունը իջեցնելու նպատակով կենդանիների գարնան-ամռան ամիսներին 2-3 անգամ 2 շաբաթվա ընդմիջումներով հակադոզային նյութերով մշակումները(ցողարկումները) անշուշտ դրականապես կազդեն նաև ենթամաշկային բաժնի դեմ տարվող պայքարին:

Գրականություն

1. Г. С. Кузнецов, А. И. Протасов, Справочник по ветеринарии. Ленинград, 1968-Гиподерматозы крупного рогатого скота с. 632-633.
2. Б. М. Мамасев, Двукрылые или мухи комары. В книге жизнь животных. Том третий под редакцией М. С. Гилярова, Ф. Н. Провдина М., 1984, с.414-415 (семейство подкожных оводов).

Резюме

1. Мы установили, что в Шушинском и Кашатахском районе зараженность гиподерматозом крупного рогатого скота составляет 60-80 %.
2. С целью сокращения экономического ущерба от гиподерматоза КРС рекомендуем зараженным во втором половине осени вести подкожно в области передней части лапки Дектомакс из расчета 1мл на 50 кг живого веса или другие антигельминтно-гиподерматозные препараты согласно действующей инструкции (роленол, ивермек). Кроме того, в весеннее, летнее время желательнее животных 2-3 раза обрабатывать инсектицидными препаратами.